УДК 342.4

doi.org/10.30970/jcl.1.2025.3

Руслан Бедрій
Кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8967-5407
E-mail: ruslanbedriy@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ

PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF ECONOMIC RIGHTS AT THE MUNICIPAL LEVEL

Ruslan Bedrii
Phd in Law, Docent of the Constitutional Law Department, Law Faculty of
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

Abstract | The article deals with the issues related to determining the legal nature of municipal economic human rights and their constitutional and legal support and implementation under challenging martial law conditions in Ukraine.
The author emphasises that the majority of individual rights (including economic rights) are exercised at the level of territorial communities. Therefore, clearly defined characteristics of municipal human rights as a relatively personified systemic entity are distinguished. At the same time, the author notes that over the past two decades, the national municipal law science has gradually formed a clear trend towards distinguishing a person (resident) with an independent status characteristic, where a person is a member of a territorial community endowed with specific municipal rights and freedoms.
It is substantiated that in the municipal legal mechanism for implementing the tasks and principles of local self-government, an important role belongs to economic rights, the reality and guarantee of which is an indicator of the efficiency of the economic life of territorial communities. These rights have both constitutional and civil significance and content, as well as the municipal-legal dimension of their existence, due to which they can perform a system-forming function in implementing the economic foundations of local self-government. The author proves the expediency of distinguishing between collective and individual municipal economic rights enshrined primarily in the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine 'On Local Self-Government in Ukraine'. Moreover, the exercise of municipal economic rights has become highly complicated due to the full-scale russian armed aggression in Ukraine, which began on 24 February 2022. In this context, the special relevance of the problems of restoring the communal sector of the economy and ensuring the economic rights

of residents and internally displaced persons in terms of their employment, involvement in entrepreneurial activities in communities, etc., was emphasised.

Keywords: economic rights and freedoms, local self-government, constitutional and legal support, martial law, regional economy, municipal legal status of a person.

Анотація | У статті аналізується проблематика, пов'язана з визначенням правової природи муніципальних економічних прав людини, їх конституційно-правового забезпечення та реалізації в непростих умовах воєнного стану в Україні.

Наголошується, що реалізація більшості прав особистості (включаючи економічні) здійснюється на рівні територіальних громад, у зв'язку з чим уже сьогодні можна вести мову про чітко виражені характеристики муніципальних прав людини як відносно уособленого системного утворення. При цьому зазначається, що у вітчизняній муніципально-правовій науці протягом останніх двох десятиліть відбулося поступове формування чіткої тенденції щодо виокремлення в якості самостійної статусної характеристики людини (мешканця) - як члена територіальної громади, яка наділена специфічними муніципальними правами та свободами.

Обгрунтовано, що у муніципально-правовому механізмі реалізації завдань та принципів місцевого самоврядування важлива роль належить економічним правам, реальність і гарантованість яких є показником ефективності економічного життя територіальних громад. Зазначено, що ці права мають не лише конституційно-правове і цивілістичне значення та зміст, а й муніципально-правовий вимір свого буття, в силу чого можуть здійснювати системоутворюючу функцію в реалізації економічних основ місцевого самоврядування. При цьому акцентовано увагу на доцільності виокремлення колективних та індивідуальних муніципальних економічних прав, закріплених насамперед у Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Акцентовано увагу, що реалізація муніципальних економічних прав надзвичайно ускладнилась у зв'язку з повномасштабною російською збройною агресією в Україні, розпочатою 24 лютого 2022 року. У цьому контексті наголошено на особливій актуальності проблем відновлення комунального сектора економіки та належного забезпечення економічних прав місцевих жителів, внутрішньо переміщених осіб щодо їхнього працевлаштування, залучення до підприємницької діяльності в громадах тощо.

Ключові слова: економічні права та свободи, місцеве самоврядування, конституційно-правове забезпечення, воєнний стан, місцева економіка, муніципально-правовий статус особи.

Постановка проблеми. Вирішення закріплених Конституцією України завдань зі створення демократичної, соціальної та правової держави є неможливим без належного визнання основоположних прав людини та створення ефективної системи їх забезпечення. Важливе місце серед конституційних прав та свобод людини і громадянина посідають економічні права та свободи, які визначають можливість особистості створювати матеріальні блага, володіти ними та здійснювати господарську діяльність.

Протягом тривалого часу основні економічні права людини і громадянина як у радянській, так і в сучасній науковій літературі розглядалися як складова частина соціально-економічних прав. Попри значну кількість наукових праць у сфері прав людини, у вітчизняній науці конституційного права фактично відсутні комплексні наукові дослідження економічних прав та свобод і механізмів їх забезпечення та реалізації. Гарантування та захист прав людини є однією з важливих функцій правової, соціальної та демократичної держави. В умовах воєнного стану та складної фінансово-економічної ситуації в Україні громадяни та інші категорії осіб особливо потребують державного захисту своїх економічних прав та свобод.

Реалізація більшості прав особистості (зокрема економічних) здійснюється на рівні територіальних громад. Уже сьогодні можна вести мову про те, що муніципальні права людини мають чітко виражені характеристики уособленого системного утворення. Про це свідчить їхня множинність та внутрішньоструктурна диференціація як певна сукупність правових можливостей у сфері муніципальної демократії, які поширюють свою дію на всі основні сфери життєдіяльності індивіда

(політичну, економічну, соціальну, культурну та інші) на місцевому рівні. Це дає змогу виокремлювати політичні, економічні, соціальні, культурні муніципальні права людини. Сьогодні, в непростих умовах воєнного часу в Україні постали нові економічні виклики, пов'язані зі значними руйнуваннями житла, інфраструктури у багатьох територіальних громадах. Тому на сучасному етапі особливо актуальними вбачаються проблеми відновлення комунального сектору економіки та належного забезпечення економічних прав місцевих жителів, внутрішньо переміщених осіб у контексті їхнього працевлаштування, залучення до підприємницької діяльності тощо.

Стан опрацювання проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти місцевого самоврядування, його матеріально-фінансової основи, муніципально-правового статусу індивіда досліджувалися у працях вітчизняних вчених М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, О. М. Бориславської, П. Ф. Гураля, Р. А. Джабраілова, І. В. Дробуш, Н. В. Камінської, В. М. Кампо, Ю. Б. Ключковського, М. І. Корнієнка, В. В. Кравченка, А. Р. Крусян, П. М. Любченка, О. В. Марцеляка, Н. В. Мішиної, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, М. О. Пухтинського, М. В. Савчина, В. О. Серьогіна, С. Г. Серьогіної, О. В. Скрипнюка, Ю. М. Тодики, В. А. Устименка, О. Ф. Фрицького, Ю. С. Шемшученка та ін.

Метою дослідження є визначення особливостей правової природи, конституційно-правового забезпечення та практичних аспектів реалізації муніципальних економічних прав людини в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток територіальних громад та ефективне функціонування муніципальної влади безпосередньо обумовлюються станом розвитку економіки у державі, рівнем життя людей, соціальною структурою суспільства тощо. Тому як економічні гарантії належної організації муніципальної влади та забезпечення прав людини у сфері місцевого самоврядування виступають такі основи економічної системи суспільства та держави, як: ринкова економіка; єдність економічного простору; вільне переміщення товарів, послуг та фінансових коштів; підтримка конкуренції; свобода економічної діяльності, підприємництва та праці; визнання, рівноправність та рівний захист різних форм власності, включно з комунальною власністю [1].

Основи економічної системи, визначені конституційними нормами, знаходять свій розвиток також в економічних правах та свободах. При цьому слід враховувати, що конституції, будучи ідеологічними текстами, відображають цінності їхніх авторів та цілі, досягненню яких вони мають слугувати. Задля зазначених цілей у конституціях таким чином закріплюється відповідний тип суспільства та роль держави у ньому. Як слушно зазначають фахівці, для сучасної конституційної доктрини характерним є постулат, згідно з яким лише в державі, де під час здійснення управлінських функцій належним чином дотримуються законодавчих приписів у сфері захисту прав особистості, може бути створений та забезпечений у подальшому високий рівень економічного розвитку та соціального добробуту[2].

Попри те, що чимало вчених-правників, здійснюючи класифікацію прав людини, не виділяють економічних прав в окрему групу, а включають їх до соціально-економічних та культурних прав, в останні десятиліття у науковій літературі намітилася слушна тенденція щодо виокремлення економічних прав та свобод у самостійний блок. Так, на думку низки авторів (Л. О. Нікітенко, М. І. Малишко, В. О. Серьогін, Ю. М. Фролов та ін.) об'єднання економічних, соціальних та культурних прав в одну групу є необґрунтованим та ускладнює їх дослідження [3]. У цьому контексті Л. О. Нікітенко зауважує, що об'єднання економічних та соціальних прав – це «спроба об'єднати несумісні та такі, які внутрішньо суперечать одне одному, принципи – вільного ринку та соціальної справедливості» [4].

---

[1] Батанов О.В. Муніципальні економічні права і свободи. Правове регулювання та економічні свободи і права: монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с. – С. 146.

[2] Serohin V.O., Melikhova Yu.A., Voronov M.M., Romanenko M.V. Experiencia internacional de las personas protectoras en el campo de la administracion publica: ?que tan relevante es la aplicacion de acuerdo con la ley ucraniana? Justicia. 2021. Vol. 26. Num. 40: Julio-Diciembre. P. 3-10. – С. 3.

[3] Пустовалова І.С. Економічний вимір конституції. Дис. …докт.філософії. (спец. 081 – Право). Харків. 2024. 206 с. – С. 78

[4] Нікітенко Л. О. Місце права на підприємницьку діяльність у загальній системі прав людини і громадянина. Право і суспільство. 2015. № 4. Частина 3. С. 31-37. – С. 33.

Як уже зазначалося вище, більшість економічних прав та свобод реалізуються на місцевому рівні та безпосередньо пов'язані з діяльністю муніципальної влади.

Це зумовлено тим, як зазначає Т. С. Бевз [5], що органи місцевого самоврядування:

- по-перше, найбільш наближені до жителів громад, які проживають на відповідній території, тому можуть швидко і з найменшими витратами вирішити значну частину місцевих питань;

- по-друге, керують процесами щодо якомога ширшого залучення місцевих жителів до розв'язання проблем життєдіяльності громади;

- по-третє, застосовують ефективні засоби прямого та зворотного зв'язку з мешканцями громади з метою визначення їх потреб та інтересів;

- по-четверте, наділені законодавчо визначеними повноваженнями у сфері забезпечення й охорони муніципальних прав та свобод людини і громадянина;

- по-п'яте, володіють визначеними законом формами, засобами і методами діяльності та відповідною матеріально-фінансовою базою.

У спеціальній юридичній літературі слушно зауважується, що у вітчизняній муніципально-правовій науці протягом останніх двох десятиліть відбулося поступове формування чіткої тенденції, пов'язаної з виокремленням самостійної статусної характеристики людини (мешканця) — члена територіальної громади, наділеного специфічними муніципальними правами та свободами[6].

Дослідженням цієї проблематики займалися, зокрема, такі вітчизняні вчені, як М. О. Баймуратов[7], Б. Я. Кофман[8], О. В. Батанов[9] та ін.

Так, на думку О. В. Батанова, якщо розглядати місцеве самоврядування через призму муніципальних прав і свобод людини і громадянина, його можна визначити як визнані та гарантовані державою природні можливості людини чи її асоціацій (територіальних громад) самостійно та під свою відповідальність вирішувати питання місцевого значення у різних сферах суспільного життя (політичній, економічній, соціальній, культурній, екологічній та ін.). Саме під таким кутом зору, вважає вчений, поняття «муніципальні права» є галузевою категорією доктрини муніципального права. При цьому очевидно, що цьому поняттю властивий — як і самому муніципальному праву — складний, комплексний характер, у якому «присутній» не лише конституційний, а й адміністративно-правовий, цивільно-правовий та інші рівні обґрунтування[10].

У муніципально-правовому механізмі реалізації завдань і принципів місцевого самоврядування будь-якої держави важлива роль належить саме економічним правам, реальність і гарантованість яких є показником ефективності економічного життя територіальних громад. Ці права мають не лише конституційно-правове й цивілістичне значення та зміст, а й муніципально-правовий вимір свого буття, внаслідок чого можуть здійснювати системоутворюючу функцію в реалізації економічних основ місцевого самоврядування.

Вбачається доцільним виділити в системі муніципальних економічних прав в окрему групу — колективні економічні права членів територіальних громад. Зазначені права за своєю природою

---

[5] Бевз Т.С. Правове забезпечення реалізації економічних прав та свобод людини і громадянина в сфері місцевого самоврядування в Україні. Дис. … докт. філос. Острог. 2024. 223 с.

[6] Батанов О. Муніципальні права особистості: загальноправова характеристика. Удосконалення механізмів державного управління та місцевого самоврядування: Матеріали наук.–практ. конф. за міжнародною участю (10.04.2009) /. К.: Видавничо–поліграфічний центр Академії муніципального управління, у 2–х частинах, Ч.1, 2009. С. 108–114. – С. 109.

[7] Баймуратов М. Конституційно–правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно– правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. Соціальний калейдоскоп. 2022. Т. 2, Вип. 3–4. С. 8–26.

[8] Кофман Б. Роль конституційного права в забезпеченні правового статусу людини, особистості і громадянина в умовах глобалізації: питання теорії та практики: монографія /За ред. д.ю.н., проф. М. О. Баймуратова. Київ: «Людмила», 2019. 355 с.

[9] Батанов О. Місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства: муніципально–правові проблеми взаємодії та функціонування / О. В. Батанов, В. В. Кравченко // Аспекти публічного управління. 2018. Т. 6. № 6. С. 45–53.

[10] Батанов О.В. Муніципальні економічні права і свободи. Правове регулювання та економічні свободи і права: монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с. – С. 157.

становлять первинний рівень муніципальної свободи і демократії та є засобом реалізації муніципальної влади в економічній сфері. Саме колективні економічні муніципальні права людини набули найбільш повного й послідовного закріплення у Конституції України та профільному законодавстві.

Так, серед цих прав, зокрема, належать такі економічні права, як право територіальних громад на володіння, користування і розпорядження комунальною власністю (ст. 142–143 Конституції України; ч. 3–5 ст. 16, ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), право на фінансову самостійність, формування, затвердження і виконання місцевого бюджету, встановлення місцевих податків і зборів та розпорядження місцевими фінансами (ст.ст. 142–143 Конституції України[11], ст.ст. 16, 61, 63–66, 68–70 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»[12]).

При цьому важливо врахувати факт, що реалізація колективних економічних прав є неможливою без соціально-політичної, економічної, громадської активності окремих мешканців — членів територіальної громади. Тобто вони не можуть бути відокремлені від реалізації індивідуальних муніципальних економічних прав людини, які також набули конституційного закріплення, у тому числі в опосередкованому вигляді (через колективні економічні права територіальних громад), а також у межах конституційного інституту основних прав і свобод людини і громадянина.

Йдеться, зокрема, про такі індивідуальні муніципальні економічні права, як право кожного члена територіальної громади на особисту участь у громадському обговоренні проєктів планів економічного і соціального розвитку громади, місцевого бюджету, цільових програм розвитку сільських, селищних, міських громад; участь у проведенні громадських експертиз проєктів рішень місцевої ради з питань, що мають важливе економічне значення для територіальної громади і визначають основні напрями її господарсько-економічного та матеріально-технічного розвитку тощо[13].

У цьому контексті варто нагадати, що у Стратегії щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні від 15–16 жовтня 2007 року, виходячи з фундаментальних завдань, відповідно до яких «громадяни стають у центрі всіх демократичних інституцій і процесів», а «органи місцевої влади постійно вдосконалюють свою систему врядування», закріплений принцип, згідно з яким багаторічні бюджетні плани розробляються під час проведення відповідних консультацій з громадою[14].

Як слушно зазначає І. В. Дробуш, основна робота щодо задоволення потреб людини в економічній, політичній, соціальній сферах має проводитися саме на місцевому рівні. Відповідно, органи місцевого самоврядування мають наділятися широкими і різноманітними повноваженнями, пов'язаними з реалізацією і охороною прав громадян. Зазначені органи також мають володіти необхідними формами, засобами, методами роботи, законодавчо визначеною матеріально-фінансовою базою, що дасть їм змогу своєчасно й ефективно здійснювати заходи економічного, соціального характеру, спрямовані на забезпечення прав і свобод жителів громад, враховуючи стан війни в Україні[15].

---

[11] Конституція України.Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141.
URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80

[12] Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст. 170 (з наступними змінами та доповненнями).

[13] Батанов О.В. Муніципальні економічні права і свободи. Правове регулювання та економічні свободи і права: монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с. – С. 164.

[14] Стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні (затверджена Валенсійською декларацією, прийнятою на Конференції міністрів держав – членів Ради Європи, відповідальних за місцеве та регіональне врядування, 15–16 жовтня 2007 року). Досвід децентралізації у країнах Європи: зб. док. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – С. 41, 48.

[15] Дробуш І. Функціональна роль муніципальної влади в реалізації прав та свобод людини на рівні громади в умовах воєнного стану// Юридичний науковий електронний журнал №2. 2024. С. 66–68. – С. 68.

Безперечно, реалізація економічних прав на місцевому рівні надзвичайно ускладнилася у зв'язку з повномасштабною російською збройною агресією в Україні, розпочатою 24 лютого 2022 року. Нові реалії торкнулися всіх сфер життя людей і функціонування територіальних громад, місцевих органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в країні запроваджено воєнний стан[16].

Складні умови воєнного стану призвели до появи нових економічних викликів на місцевому та регіональному рівнях. Особливо це стосується територіальних громад на звільнених від окупантів територіях, де першочергового вирішення потребували проблеми відновлення місцевого господарства, зокрема відбудова зруйнованої інфраструктури, забезпечення прав (у тому числі економічних) та найнеобхідніших потреб жителів, а також поступове відродження комунального сектора економіки.

У свою чергу, в тих територіальних громадах, що розташовані в регіонах, де не відбувалися бойові дії (насамперед – західні, центральні області держави), серед головних завдань порядку денного були і залишаються: створення належних умов для сталого економічного розвитку громад; підтримка релокованого (переміщеного) бізнесу в них; забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб; а також належна організація надання матеріальної та технічної допомоги Збройним Силам України в цих громадах.

У цьому контексті варто зазначити, що переміщення в умовах війни значної кількості людей у межах України – до більш безпечних регіонів держави – актуалізувало для муніципальної влади питання забезпечення економічних прав внутрішньо переміщених осіб, пов'язаних з їх інтеграцією в економіку приймаючих громад через залучення на ринок праці, стимулювання підприємницької активності в цих осіб тощо[17].

Нагадаємо, що згідно із Законом України «Про зайнятість населення», для підтримки внутрішньо переміщених осіб на органи місцевого самоврядування покладено завдання із забезпечення трудової діяльності цих осіб у межах реалізації загальних завдань, пов'язаних з формуванням державної політики у сфері зайнятості населення та її практичного впровадження[18].

Водночас реалізація муніципальною владою повноважень щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в економічну діяльність приймаючих територіальних громад має здійснюватися в тісній співпраці як з громадськими організаціями, благодійними національними та міжнародними фондами, так і з регіональними органами (районними, обласними) державної влади.

Забезпечення місцевою владою реалізації муніципальних економічних прав внутрішньо переміщених осіб, пов'язаних з їх працевлаштуванням та залученням до підприємницької діяльності, може здійснюватися в таких формах:

- шляхом організації різних тематичних заходів, консультацій, зустрічей із потенційними роботодавцями;

- через створення або ж сприяння діяльності соціальних підприємств, завданням яких є економічна підтримка внутрішньо переміщених осіб;

- шляхом організації для переміщених осіб та місцевих жителів спеціальних інтернет-спільнот, проведення навчання та заходів з перекваліфікації тощо.

Як практичний приклад економічної підтримки внутрішньо переміщених осіб можна навести створення у 2022 році, після введення воєнного стану, в Долинській територіальній громаді, що на Франківщині, інтернет-спільнот «Переселенці Долинщини» та «Обмін послугами – Долинщина». Ці інтернет-спільноти були утворені Долинською міською радою у зв'язку зі зверненнями

---

[16] Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

[17] Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів, 2022. 71 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf - С. 61.

[18] Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI / Відомості Верховної Ради. 2013. № 24. Ст. 243.

вимушено переселених осіб. Серед головних завдань інтернет-спільнот було інформування внутрішньо переміщених осіб щодо ринку праці, інших питань, а також надання їм окремих видів послуг. Як показала практика, утворення зазначених інтернет-спільнот та долучення до їх функціонування значної кількості вимушених переселенців і мешканців громади відіграло позитивну роль для інтеграції внутрішньо переміщених осіб в економічне життя громади[19].

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що добробут і життєвий рівень кожного окремого мешканця сільської, селищної чи міської громади залежить від рівня розвитку комунального сектора економіки. Не може бути міцною економіка держави, у якій не забезпечено сталий та ефективний економічний розвиток територіальних громад. Це абсолютно логічно й закономірно виводить інститути місцевого самоврядування на систему економічних прав і свобод людини і громадянина. При цьому, потрібно усвідомлювати, що значення цієї групи прав і свобод у механізмі реалізації місцевого самоврядування не охоплюється лише їх конкретним змістом, а є значно ширшим, оскільки муніципальні економічні права та свободи відображають усю сукупність економічних благ людини і прав на ці блага: на їх отримання, захист, володіння, користування і розпорядження.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Serohin V.O., Melikhova Yu.A., Voronov M.M., Romanenko M.V. Experiencia internacional de las personas protectoras en el campo de la administración pública: ¿qué tan relevante es la aplicación de acuerdo con la ley ucraniana? Justicia. 2021. Vol. 26. Núm. 40: Julio-Diciembre. P. 3-10.
2. Баймуратов М. Конституційно–правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно– правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. Соціальний калейдоскоп. 2022. Т. 2, Вип. 3–4. С. 8–26.
3. Батанов О. Муніципальні права особистості: загальноправова характеристика. Удосконалення механізмів державного управління та місцевого самоврядування: Матеріали наук.–практ. конф. за міжнародною участю (10.04.2009) /. К.: Видавничо–поліграфічний центр Академії муніципального управління, у 2–х частинах, Ч.1, 2009. С. 108–114.
4. Батанов О. Місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства: муніципально–правові проблеми взаємодії та функціонування / О. В. Батанов, В. В. Кравченко // Аспекти публічного управління. 2018. Т. 6. № 6. С. 45–53.
5. Батанов О.В. Муніципальні економічні права і свободи. Правове регулювання та економічні свободи і права: монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.
6. Бевз Т.С. Правове забезпечення реалізації економічних прав та свобод людини і громадянина в сфері місцевого самоврядування в Україні. Дис. … докт. філос. Острог. 2024. 223 с.
7. Дробуш І. Функціональна роль муніципальної влади в реалізації прав та свобод людини на рівні громади в умовах воєнного стану// Юридичний науковий електронний журнал №2. 2024. С. 66–68.
8. Кофман Б. Роль конституційного права в забезпеченні правового статусу людини, особистості і громадянина в умовах глобалізації: питання теорії та практики: монографія /За ред. д.ю.н., проф. М. О. Баймуратова. Київ: «Людмила», 2019. 355 с.
9. Нікітенко Л. О. Місце права на підприємницьку діяльність у загальній системі прав людини і громадянина. Право і суспільство. 2015. № 4. Частина 3. С. 31-37.
10. Пустовалова І.С. Економічний вимір конституції. Дис. …докт.філософії. (спец. 081 – Право). Харків. 2024. 206 с.
11. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів, 2022. 71 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf

Перелік юридичних документів:

12. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80

[19] Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів, 2022. 71 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf - С. 64.

13. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
14. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI / Відомості Верховної Ради. 2013. № 24. Ст. 243.
15. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст. 170 (з наступними змінами та доповненнями).
16. Стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні (затверджена Валенсійською декларацією, прийнятою на Конференції міністрів держав – членів Ради Європи, відповідальних за місцеве та регіональне врядування, 15–16 жовтня 2007 року). Досвід децентралізації у країнах Європи: зб. документів. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015.

References

Bibliography:

1. Baimuratov M. Konstytutsiino–pravovyi prostir mistsevoho samovriaduvannia yak prostir formuvannia, realizatsii konstytutsiino– pravovoho statusu liudyny (osobystosti) i hromadianyna, okhorony ta zakhystu prav liudyny. Sotsialnyi kaleidoskop. 2022. T. 2, Vyp. 3–4. S. 8–26.
2. Batanov O. Mistseve samovriaduvannia yak instytut hromadianskoho suspilstva: munitsypalno–pravovi problemy vzaiemodii ta funktsionuvannia / O. V. Batanov, V. V. Kravchenko // Aspekty publichnoho upravlinnia. 2018. T. 6. № 6. S. 45–53.
3. Batanov O. Munitsypalni prava osobystosti: zahalnopravova kharakterystyka. Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannia: Materialy nauk.–prakt. konf. za mizhnarodnoiu uchastiu (10.04.2009) /. K.: Vydavnycho–polihrafichnyi tsentr Akademii munitsypalnoho upravlinnia, u 2–kh chastynakh, CH.1, 2009. C. 108–114.
4. Batanov O.V. Munitsypalni ekonomichni prava i svobody. Pravove rehuliuvannia ta ekonomichni svobody i prava: monohrafiia / za red. prof. Mykhaila Savchyna. Uzhhorod: Vydavnytstvo «RIK-U», 2020. 224 s.
5. Bevz T.S. Pravove zabezpechennia realizatsii ekonomichnykh prav ta svobod liudyny i hromadianyna v sferi mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. Dys. … dokt. filos. Ostroh. 2024. 223 s.
6. Drobush I. Funktsionalna rol munitsypalnoi vlady v realizatsii prav ta svobod liudyny na rivni hromady v umovakh voiennoho stanu// Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal №2. 2024. S. 66–68.
7. Kofman B. Rol konstytutsiinoho prava v zabezpechenni pravovoho statusu liudyny, osobystosti i hromadianyna v umovakh hlobalizatsii: pytannia teorii ta praktyky: monohrafiia /Za red. d.yu.n., prof. M. O. Baimuratova. Kyiv: «Liudmyla», 2019. 355 s.
8. Nikitenko L. O. Mistse prava na pidpryiemnytsku diialnist u zahalnii systemi prav liudyny i hromadianyna. Pravo i suspilstvo. 2015. № 4. Chastyna 3. S. 31-37.
9. Pustovalova I.S. Ekonomichnyi vymir konstytutsii. Dys. …dokt.filosofii. (spets. 081 – Pravo). Kharkiv. 2024. 206 s.
10. Serohin V.O., Melikhova Yu.A., Voronov M.M., Romanenko M.V. Experiencia internacional de las personas protectoras en el campo de la administración pública: ¿qué tan relevante es la aplicación de acuerdo con la ley ucraniana? Justicia. 2021. Vol. 26. Núm. 40: Julio-Diciembre. P. 3-10.
11. Storonianska I., Patytska KH., Dub A. Mistsevyi ekonomichnyi rozvytok u terytorialnykh hromadakh: antykryzovi instrumenty u voiennyi i pisliavoiennyi period. Posibnyk dlia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia. Lviv, 2022. 71 c. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf

List of legal documents:

12. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1996. – № 30. – s. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80
13. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. №24. St. 170 (z nastupnymy zminamy ta dopovnenniamy).
14. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
15. Pro zainiatist naselennia: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 roku № 5067-VI / Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2013. № 24. St. 243.
16. Stratehiia shchodo innovatsii ta dobroho vriaduvannia na mistsevomu rivni (zatverdzhena Valensiiskoiu deklaratsieiu, pryiniatoiu na Konferentsii ministriv derzhav – chleniv Rady Yevropy, vidpovidalnykh za mistseve ta rehionalne vriaduvannia, 15–16 zhovtnia 2007 roku). Dosvid detsentralizatsii u krainakh Yevropy: zb. dokumentiv. K.: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2015.